

Hvor ble sammenhengen av?

Særlig Internett har blitt en viktig kanal for publisering av historisk kildemateriale. Hvordan gjøres dette? Finnes det noen farer ved det?

Av ØYVIND EIDE

Store mengder historisk kildemateriale publiseres nå i elektronisk form, både av universitetene og andre institusjoner. Kan for eksempel elektronisk publisering føre til en uheldig ubalanse i det materialet som blir publisert?

Jeg vil her ta for meg noen av de opprinnelige papirbaserte tekstene som universitetene har laget elektroniske versjoner av de siste årene. Mye av dette arbeidet skjedde i regi av Dokumentasjonsprosjektet, et samarbeidsprosjekt mellom de fire universitetene i Norge som startet opp i 1991. Prosjektets målsetting var å konvertere utvalgte dokumenter og arkiver fra universitetenes samlinger til digital form for å gjøre materialet lettere tilgjengelig for forskere, studenter og allmennhet.

Delprosjektet i Tromsø

Jeg hadde ansvaret for et delprosjekt ved Universitetet i Tromsø fra 1995 til prosjektet ble avsluttet ved utgangen av fjoråret. Denne artikkelen bygger på erfaringer jeg gjorde i den perioden. Delprosjektene i Tromsø registrerte følgende materiale:

- Bilder
- Stedsnavnarkiver
- Arkeologiske gjenstands- og foliotister
- Trykte bøker med historisk kildemateriale
- Brev
- Kart
- Bibliografier

Disse samlingene er nå ferdig digitalisert, og man er i ferd med å publisere materialet som elektroniske bøker og databaser på Internett. Dette betyr at man kan gå inn i en bok på tilsvarende måte som man ville lese en papirutgave. Man kan gå inn i registre som eksisterte i den trykte versjonen, eller man kan gå inn i registre laget for den elektroniske versjonen.

Integrasjon

Selv om arkivene og dokumentene som er konvertert tilhører ulike fagfelt, som historie, arkeologi og etnografi, er de likevel deler av det samme bildet. De omhandler ulike sider av Nord-Norges historie og kultur. Man forsøker å integrere materialet på tvers av faggransene, ved å strukturere materialet rundt konkrete kategorier som sted, tid og person.

I de papirbaserte utgavene er det referanser både til andre steder i samme bok og til andre bøker. Man ønsker å gjenskape slike hjelpemidler i de elektroniske utgavene. Dette kan gjøres ved å:

- Konvertere eksisterende referanser til hypertextlenker.
- Bruke ideen bak slike referanser

til å lage hypertextlenker der slike lenker ikke finnes eksplisitt i papirversjonen av dokumentet.

■ Lenke sammen tilsvarende begreper i ulike dokumenter.

Ei hypertextlenke er en direkte kobling mellom to tekstuttrykk. Konkret er gjerne ett eller flere ord merket ut, for eksempel med understreking. Dersom man «peker og klikker» på dette ordet, vil teksten på skjermen skiftes ut med teksten som er koblet til. Et konkret eksempel: I stedsnavnregistre-

risk litteratur konvertert. Også cirka 20 000 bilder fra fotoarkivene ved Samisk-etnografisk og nyere kulturhistorisk afdeling ved Universitetsmuseet i Tromsø (Tromsø Museum) er konvertert. Alle postene i disse to databasene har angitt stedsnavn. Et felles søkesystem planlegges der et søk på «Fauske» vil gi oversikt både over bøker og artikler skrevet om Fauske og over fotografier fra Fauske.

Det langsiktige målet er å utvikle et system der leseren ikke

menter finnes – skal man studere Nord-Norge, er København en viktig by, og det koster tid og penger å reise dit. Elektroniske utgivelser er et godt alternativ.

For en del av materialet må tilgangen kontrolleres, av personvernmessige, etiske, opphavsrettslige eller andre grunner. Men ut over dette bør tilgangen være så enkel som mulig. God folkeopplysning innebærer å gi folk muligheten til å lete selv. For å kunne gjøre dette bør mest mulig kilde-

des enn trykte bøker. Man må forsøke å sette de ulike dokumentene inn i en sammenheng som gjør det mulig for folk flest å bruke det til å skape seg kunnskap. Samtidig må ikke denne sammenhengen bli en struktur som låser materialet i en bestemt fortolkning. Dette er ikke enkelt å få til. De forskene Dokumentasjonsprosjektet gjør på å koble sammen ulike dokumenter må sees på som utkast. Og elektronisk publisering på Internett har én stor fordel framfor papirutgivelser: Sluttproduktet kan endres over tid.

Dokumenter og arkiver som bare finnes i ett eksemplar må man oppsøke institusjonen som eier materialet for å få tilgang til. Dette er upraktisk og dyrt, og det er selvsagt en fordel at slike dokumenter gjøres lettere tilgjengelige, enten dette skjer ved hjelp av papir eller datamaskiner. Imidlertid mister man noe i en slik prosess. Når man oppsøker en institusjon for å studere et manuskript, vil man samtidig ha enkel tilgang til de andre samlingene som finnes ved institusjonen. Dessuten treffer man mennesker som jobber med samlingene.

Dette er særlig viktig fordi det foreløpig er mest tekstlig materiale som konverteres til elektronisk form. Når det gjelder bøker vil det også være en overvekt av materiale som er så gammelt at det ikke lenger er beskyttet av opphavsrett.

Direkte referanser

I Nord-Norge fører dette automatisk til skjevhet: Samer i Norge skrev så og si ikke for hundre år siden. I det som publiseres elektronisk er det en overvekt av norsk materiale, og det er ikke noe i materialet som tydelig forteller leseren at dette bare er en del av historien. Dersom man oppsøker et museum for å lese slike dokumenter vil man gjerne ha samlinger av materiell kultur på samme sted, og man vil treffe mennesker som kan si noe om bakgrunnen for de skriftlige kildene.

Ved å knytte de ulike materialene som finnes i elektroniske versjoner sammen, og samtidig legge inn direkte referanser til papirbaserte dokumenter, kan man fylle ut bildet noe. Det går også an å legge inn nyere forord i tillegg til de originale kildene. Dette gir oss ikke en fullstendig løsning, fordi problemet ligger i historien selv. Men man bør forsøke å gi opplysninger om slike problemer til brukerne. (se tabellen)

Videre lesning:

Knut Aukrust og Bjarne Hodne (red.): *Fra skuff til skjerm* (Universitetsforlaget 1998) omhandler Dokumentasjonsprosjektet. Den kommer ut i løpet av februar. Dokumentasjonsprosjektets hjemmeside: <http://www.dokpro.uio.no/> En artikkel over samme tema kommer i neste nummer av *Human IT*, et svensk tidsskrift som finnes på adressen: <http://www.hb.se/bhs/uth/humani.htm>

Øyvind Eide arbeidet som fagkonsulent ved Dokumentasjonsprosjektet fra 1995 til 1997. Han har nå ansvaret for et manuskriptprosjekt ved Senter for Ibsen-studier.

ret til Dokumenter angående flytlapperne ser innførelse slik ut: Aakie-vare I 354, 382, 387, 396 ved Koutokzeino. Aasfield I 315 ovenfor Vaagsnæs V for Ullsfjordens munding i V paa AKNO.

I dette eksemplet er alle tallene kryssreferanser, de viser i hvilket bind og på hvilket sidetall stedet omtales – Aakie-vare er omtalt på side 354, 382, 387 og 396 av bind I. I den elektroniske utgaven er disse sidetallene hypertextlenker, slik at man kan hoppe til hver enkelt side ved å klikke på sidetallet.

Man forsøker også å utvikle integrerte søkesystemer. For eksempel er en bibliografi over nordnorsk topografisk og lokalhisto-

ri bare kan søke i elektroniske versjoner av enkelt dokumenter, men også kan få skreddersydd en oversikt over alt materiale som har tilknytning til for eksempel et bestemt sted: Bøker, artikler, dokumenter, brev, stedsnavn, gjenstander, lydprøver, fotografier osv.

Hvem skal bruke dette?

Dokumentasjonsprosjektets hovedformål var å skape bedre hjelpemidler for forskning. Men slike elektroniske utgaver har flere bruksområder. I Norge finnes det svært mange som arbeider med historie på fritida. For disse er det ikke alltid enkelt å reise til museer og samlinger der arkiver og doku-

materiale være lettest mulig tilgjengelig. Og selv om de kulturhistoriske samlingene forvaltes av museer og arkiver, er innholdet en felles kulturarv.

Imidlertid bør ikke dette reserveres for dem som har tilgang på datamaskin hjemme eller på jobb. Det betyr at kulturministeren må sørge for at disse viktige utgivelser blir tilgjengelige ved alle folke- og skolebibliotek i Norge. Med andre ord, de bibliotek som mangler internettfordeling må skaffes dette snarest.

Selv om det er ønskelig å publisere mest mulig kildemateriale, bør man ikke legge ut ustrukturerte data. Imidlertid struktureres elektroniske dokumenter annerle-

VITENSKAP

Lørdagsmagasinet faste populærvitenskapelige spalte ønsker å bringe forskningsresultater fra alle fagfelter ut til leserne. Spalte drives på frivillig basis av Øyvind Hovig

(j.e.hovig@labmed.uio.no) og Jens Plahte (jplahte@online.no)

Nye bidragsytere er hjertelig velkomne, og bes kontakte en av disse to.

KONVERTERT	IKKE KONVERTERT	
	Kunne vært konvertert	Kunne ikke vært konvertert
Bøker	Flere bøker, brev, osv. I tillegg lydopptak (joiker, fortellinger, osv.), film (selv om dette er vanskelig i praksis)	Gjenstander, f.eks. steinøkser og annet arkeologisk materiale
Brev		
Arkiv over arkeologiske funn		
Kart		
Bilder, både arkiv over bilder og selve bildene		
Bilder av kler		Klær (selv plaggene)
Kunnskap hos personer (museet og arkiver er mer enn lagre).		

Dette er en grov skisse av hvilke typer materiale som kan konverteres. Å lage fornuftig digitale versjoner som kan fransette det vesentlige ved ei steinokse eller følelsen av stoffet i et klesplagg er foreløpig ikke praktisk mulig. Museer og samlinger vil fortsatt være viktige steder for dem som vil studere en kultur i all dens mangfold.